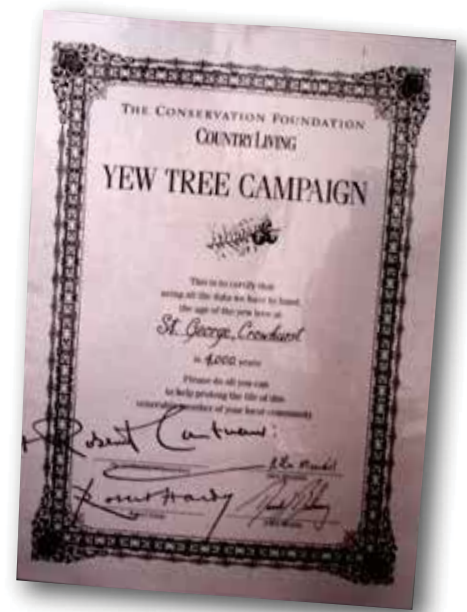

Themamiddag Veteraanbomen

RUUD STEGGERDA, REDACTEUR BOMENWACHT NEDERLAND

Op zaterdag 11 oktober 2014 organiseerde KPB-ISA op IPC Schaarsbergen een themamiddag 'Nader onderzoek bij veteranenbomen: kijken, denken en (niets) doen?'. Dit beknopte verslag is opgesteld om alle afwezigen van de drukbezochte bijeenkomst van de daar gedeelde kennis en inzichten te laten profiteren. Maar ook voor de aanwezigen kan het nuttig zijn om de themadag nog eens te herbeleven!

Afbeelding 1 *Crowhurst Yew*
Taxus in Crowhurst (ca. 2000 jaar oud),
met daarin een kapel.

Afbeelding 2 *Castanea sativa*
‘Ingestorte’ tamme kastanje op een golfbaan.

Definitie veteranboom

Als geheugensteun vooraf de definitie.

Veteraanbomen zijn bomen waarvoor minimaal één van de volgende drie basisprincipes geldt:

- het betreft bomen in de aftakelingsfase van hun leven;
- het betreft bomen met een ecologische,
- esthetische of culturele waarde omwille van hun leeftijd;
- het betreft bomen die oud zijn in verhouding tot andere bomen van dezelfde soort.

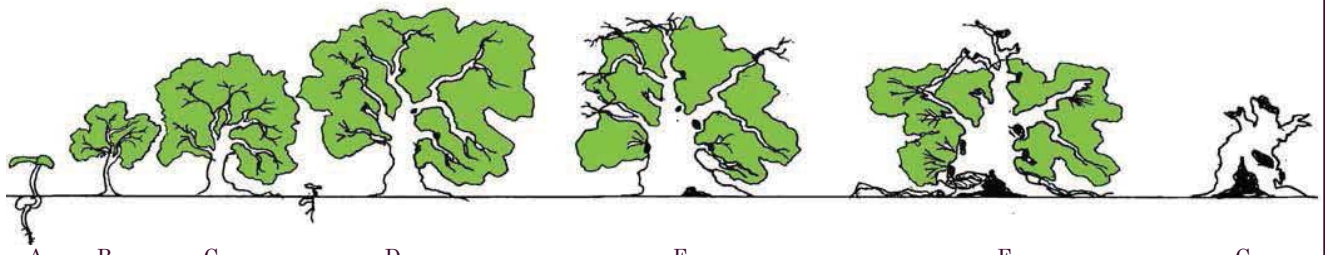
(bron: Tom Joye, ‘Het beheer van veteranbomen’, *InVerde*, Vlaanderen 2012)

**‘Je moet het eerst zien
om het te kunnen waarderen’**

Presentatie Frits Gielissen ‘OBTA De Linde’

Waarom willen mensen (zeer) oude bomen behouden? Frits stelt: ‘men is emotioneel verbonden, ervaart de bomen als waardevol, soms is het een prestigekwestie. Maar niet iedere ingenieuze optie is voor een veteranboom een goede optie.’ Frits toont diverse (buitenlandse) voorbeelden van veterane naald- en loofbomen. Bij een veteranabeuk in het Hügelpark (Villa Krupp, Essen, Duitsland) heeft hij klimmend een verankering aangebracht in een zeer dikke tak (veel en zwaar kernhout, weinig spinthout, dunne bast) die dreigde uit te breken. Om de verankering aan te brengen heeft hij enkele wonden moeten boren. Aan de hand van het CODIT-model (inclusief ‘wallen’) van Shigo toont hij de snelheid waarmee een dergelijke wond door een veteran wordt afgegrensd, door de reacties van de diverse celstructuren. Uiteraard is hierbij alleen het actieve hout betrokken. Bij verspreidporige houtsoorten gaat het afgrensdelen beter dan bij

Het ouderdomsproces van bomen: van ontkiemen tot dood

Stadia	Stadia	Stadia	Jaarringen	Jaarringen	Ontkieming
eerste ontwikkeling	A-B Jeugd, niet bloeiend	> Jonge boom, hoge vitaliteit. Groei beïnvloed door wortelmycorrhiza.	Toename in dikte	Constante dikte	Geringe bijdrage groei-plaats
	B-C Eind jeugd, jong volwassen	> Continuering snelle groei. Geringe hoeveelheid niet functionerend weefsel.			
geheel tot laat volwassen	C-D Geheel tot laat volwassen	> Bereikt maximale hoogte. Doodhoutschimmels aanwezig. Maximale bloei en zaadproductie. Natuurlijke taksterfte en toename niet functionerend weefsel.	Vermindering dikte	Duidelijke vermindering in dikte	Toename voedings-elementen voor schimmels en kolonisatie
	D-E Vroeg veteran stadium	> Terugsterven van kroon. Toename vegetatieve vitaliteit in lagere kroon, schimmelaantastingen, houtrot.			
veteraan (aftakelings fase)	E-F Laat veteran stadium	> Verder terugsterven kroon, verkleining levende kroon. Verdere uitbreiding holtes, kernrot	Jaarringen zijn in toenemende mate in omtrek doorbroken		Toenevende vitaliteitsvermindering
	F-G Afstervings fase	> Terminaal stadium en uiteindelijke dood. Maximale houtontbinding en compostering.			

Samengesteld door Neville Faye of Treework Environmental Consultancy, designer Christine Kirkley, vertaling en bewerking Bomenstichting, 2007

Schema veteranbomen Neville Faye

ringporige soorten. Frits stelt dat veteranbomen zichzelf snoeien door tijdens de eindfase overtollige takken af te stoten. Zijn ingreep bij de Duitse beuk (noodzakelijk voor de omgevingsveiligheid) stelt het proces van natuurlijke afstoting van de betreffende tak met 30 à 40 jaar uit.

Segmenteren

Veteraanbomen hebben de neiging te segmenteren tijdens het ouder worden. Frits haalt hierbij het schema van Neville Faye aan. De veroudering van bomen in de eindfase is een zeer complex proces waarbij afwisselend schimmels, dieren en klimaatinvloeden voor holten en scheuren zorgen. De meetresultaten van apparatuur (weerstandsmeting, geluidstomogram restwanddikte) zegt door alle buitengewone veteranboomkenmerken zoals segmenten, scheuren en grote holten nauwelijks iets. Ook een trekproef is, gezien de segmentatie, nutteloos: je zou de boom eerst bij elkaar moeten binden. Hij heeft maar één tip: 'Kijken! Waar zitten

en komen de scheuren? Hoe gedraagt de boom zich?' Jarenlang monitoren is het parool. Frits behandelde een oude beuk door grof dood hout en gevaarlijke takken te verwijderen, terughoudend uit te lichten (scheelt tonnen in gewicht!) en een hekwerk ter grootte van de kroonprojectie te laten plaatsen.

Aanbevelingen

Zijn aanbevelingen voor een veteranboom zijn: monitoren, terughoudend ingrijpen door gerichte snoei, verankeren waar en wanneer verantwoord en ten slotte een zo groot mogelijke vrije zone instellen om 'rust rond de boom' te creëren: 'Het beste gereedschap zijn je handen in je broekzakken'. Er is geen vuistregel te geven hoe ver een veteranboom moet worden ingenomen, monitoren en ervaring bepalen dit. 'Kijken, kijken, kijken...'. Belangrijk is hoe generatief een veteranboom is: staat deze nog vol in blad met een goede kleur of is er sprake van veel waterlot en dunne bladbezet-

Afbeelding 3
Info Taxus Crowhurst

ting? En wat vertellen de, bij een veteranaboorn altijd aanwezige, schimmels? Uiteraard speelt de boomsoort een rol: een zomereik heeft (in goede omstandigheden) de mogelijkheid om 900 jaar oud te worden en zal tijdens de eindfase de primaire kroon afstoten om vervolgens als een zeer dikke, vaak holle, zelfgeknotte boom te eindigen. Een beuk (lagere eindleeftijd) behoudt de primaire kroon tot de stervensfase en laat deze dan vrij snel vallen. Wat je doet met een bepaalde boom in de betreffende levensfase heeft alles met de standplaats te maken. Reacties van dezelfde boomsoort met gelijke leeftijd kunnen enorm verschillen al naar gelang de boom vrijstaand is, opgenomen is in bosverband of tussen bebouwing staat. Uiteraard spelen de voedingstoestand van de bodem en abiotische factoren als vocht en klimaat een grote rol. Ten slotte concludeert Frits samen met de aanwezigen dat helaas maar al te vaak jonge stadsbomen er als een terugstervende veteran kunnen uitzien, omdat ze het op de standplaats buitengewoon slecht hebben.

Presentatie Jeroen Heindijk 'Geronimo'

Jeroen Heindijk is geen boomdeskundige, maar heeft inmiddels 125 'bomenreizen' naar Engeland begeleid, waardoor zijn veteranabomenkennis zich al doende heeft gevormd. Een toenemend aantal KPBLeden heeft onder zijn leiding veteranabomen bezocht, ter plaatse onderling bediscussieerd en vaak gesproken met de lokale beheerder(s) over de specifieke beheer- en onderhoudsaspecten van deze niet-alledaagse bomen. Hij toont beelden van veteranabomen op diverse landgoederen, in (openbare) parken én in stedelijke gebieden; zie ook de foto's bij dit artikel. Hij onderschrijft het verhaal van Frits Gielissen over het zelfstandig segmenteren en insterven van veteranen. Redenen voor de aanwezigheid van zo veel zeer oude bomen in Engeland:

De grote hoeveelheid hout, nodig voor de handels- en oorlogsvloot, kwam vanaf de 15e eeuw uit Ierland, Engelsen spaarden hun eigen bossen. Nederland had te kampen met enkele oorlogen en plunderingen op het grondgebied, daarnaast werd tot de 17e eeuw (vrijwel) al het voor bouw benodigde hout uit eigen land gehaald.

Er is in Engeland meer ruimte dan in Nederland. Klimaat en grondsoort zijn beduidend verschillend.

In Engeland vond bewuster beheer plaats van 'compass trees' om specifieke vormen te verkrijgen, zoals gebogen kapsanten en

'pollards' (knotbomen), waaronder taxussen voor bogen. Deze bomen dienden in een speciale vorm te groeien waarvan werd geoogst. In latere tijden van functieverlies bleven deze bomen gewoon staan. Een cultureel aspect is het Engelse 'koesteren van het oude'. Behoud en tradities spelen een veel grotere rol dan in het dynamische Nederland, waar ontginnen en graven nu eenmaal een eeuwenlange gewoonte is. 'Heel Nederland is al meerdere malen op de schop geweest.'

Jeroen stelt dat boomverzorgend Nederland langzaam inzicht en grip krijgt op het beheer van veteranabomen, maar dat er nog zeer veel kennis in het buitenland te halen valt. Het aspect veiligheid is uiteraard van groot belang, maar prevaleert nog te vaak op plaatsen waar boombeheer ook op een andere wijze dan (ingrijpende) snoei zou kunnen plaatsvinden. Hij toont voorbeelden van oude Engelse bomen in de openbare ruimte waaromheen een stevig hekwerk is aangebracht of (in parken) een kring van snoei- en valhout van de boom de boomspiegel ruim begrenst.

Afbeelding 4 *Ceder in Dover*
Libanonceder in een
openbaar park in Dover
met kroonprojectiehekwerk
tegen betreding.

< Afbeelding 5 *Fredville Oak*
De beroemde Fredville Oak in
Nonington (Kent), bijgenaamd
'Majesty'. Deze zomereik is naar
schatting minimaal 450 jaar oud.

Afbeelding 6 *The Fredville Oak*
Nogmaals *The Fredville Oak*.

Jarenlang monitoren is het parool

Discussie

Met het gehoor ontstaat discussie over de vraag: 'Is er ruimte voor veteranenbomen in Nederland?' Algemeen wordt beaamd dat beheermethodieken van veteranenbomen haaks op de gangbare VTA-protocollen staan. Van de landelijk geregistreerde monumentale bomen voldoen er misschien een honderdtal aan veteraankeuzes en dan nog staan deze in de schaduw van buitenlandse (Engelse) voorbeelden. Is er wel oog voor veteranenbomen bij beheerders, adviseurs en boomverzorgers? Een toepasselijk Cruijffiaans citaat: 'Je moet het eerst zien om het te kunnen waarderen'. Thale Roosien pleit voor de Duitse manier van werken, namelijk nadrukkelijk het ecologische aspect betrekken bij de verzorging van zeer oude bomen. Gerrit-Jan Keijzer geeft voorbeelden van mycologische relaties

DETAIL *The Fredville Oak + biefstukzwam*
De Fredville Oak leeft in symbiose met o.a. biefstukzwam.

die decennia in wederzijds evenwicht tussen boom en schimmel kunnen voortduren. (Voor een uitgebreid verslag van de presentatie die hij op de themadag van 13 december gaf over veterane (bos)eiken en (bos)beuken en de rol, die saprotrofe en parasitaire paddenstoelen en zwammen in de levenscyclus van deze bomen spelen, zie het artikel elders in deze Bomen.)

Ook het vervangen van oude (laan)beplantingen komt ter sprake. Bij de beheerkeuzes voor handhaving of vervanging zou bij voorkeur ook het gewenste verouderingsaspect van de bomen een rol kunnen spelen. Laat vaker veteranen staan in plaats van een complete (laan)beplanting omwille van het beeld te vervangen. ■